

בא: וכל ערל לא יאכל בו

סיפור יציאת מצרים הוא סיפור הפרדותם של בני ישראל מבין העמים והפיכתם ל"עם לבדר ישכון". בספר בראשית אבות האומה עדיין חיים בתוך חברת הגויים, אברהם, יצחק ויעקב, מתנהלים עם עמי הארץ. הם נושאים נשים מן המשפחה בחרן אך לא מן "העם" שעדיין לא קיים. במקביל, ספר בראשית כמעט שאינו מזכיר מצוות הייחודיות לעם ישראל, אלא מתייחס לערכים כלל-אנושיים, כדוגמת הערכים הנובעים מהיות האדם "צלם א-להים", או המצוות הכלולות ב"שבע מצוות בני נח". אפילו ברית המילה, שהיא מן המצוות המסמנות המובהקות את ההשתייכות לעם ישראל, מתוארת בספר בראשית כמצוה המוטלת על כל זרעו של אברהם, ובכלל זה ישמעאל ובניו.

בספר בראשית מתברר והולך התהליך של בחירתו של זרע יעקב מתוך העמים ומתוך החלקים האחורים של המשפחה. אברהם איבנו נבחר "למען אשר יצוה את בניו ואת אחריו ושמרו דרך ה'", יצחק נבחר וישמעאל מגורש, "כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק", יעקב קונה מעשו את הבכורה וגונב ממנו את הברכות. במשפחת יעקב, למרות העימותים הלא-פשוטים בין האחים, כבר לא היתה התפצלות נוספת, וכל הבנים התברכו מאביהם, ונאספו יחד שבטי ישראל להקים מהם את זרע ישראל. אך רק אחרי שנות השעבוד במצרים הושלם התהליך. המשפחה היתה לעם, והעם, בבחינת "עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו", מממש את היעוד הא-להי והופך להיות "העם הנבחר".

תכלית בחירתו של עם ישראל מוסברת שוב בהקדמה למעמד הר סיני, "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש". עם ישראל נבחר כדי לקבל את התורה, על תרי"ג המצוות שבה, כדי להיות עם ה' המפרסם בעולם את דברו.

ייחודו של עם ישראל והבדלתו מן העמים באה לידי ביטוי במערכת המצוות בשלשה תחומים עיקריים. האחד – מצוות שבין אדם למקום, שבאמצעותן מתקיים הקשר ההדוק שבין העם לא-להיו. השני – מצוות יתרות שבין אדם לחברו, שנועדו לחזק את האחוז בין בני ישראל, השלישי – מצוות שנועדו לבדל בין ישראל לעמים ולמנוע את המשכותו של עם ישראל אחרי תרבות העמים האחרים, ואבדן זהותו הייחודית. חג הפסח, חג הולדתו של עם ישראל, מכיל את שלשת המרכיבים הללו. קרבן הפסח וכל סדר הפסח שמסביבו, ובכלל זה גם חובת ההגדה לבנים, איסור אכילת חמץ ומצות אכילת מצה, הם רכיבים של ההתקשרות לה', המוציאה את עמו ישראל מארץ מצרים. חיזוק האחוז והסולידריות הפנימית מודגש בפסח במיוחד על ידי החיוב להמנות על הפסח ולאכלו בחבורה. תורמת לכך גם מצות העליה לרגל, המקרבת את כל ישראל לאביהם שבשמים אך גם זה לזה – במפגש הלאומי בעיר הקודש והמקדש. ההבדלות מן הגויים מודגשת במיוחד באמצעות האיסורים: "זאת חקת הפסח - כל בן נכר לא יאכל בו", "וכל ערל לא יאכל בו". חמור חג הפסח משאר המועדים, שבהם לא נאסרה השתתפותו של נכרי. אין איסור לארח גוי בסוכה, אין מניעה שישמע קול שופר או ינענע לולב. אולם בפסח, היום שבו יצאו בני ישראל ממצרים, נהיו לעם ונבדלו מכל העמים – בחג הזה אין מקום לשתף נכרים. בירושלמי (סנהדרין י הלכה ה) מסופר על אנטולינוס (הוא אנטונינוס, קיסר רומי), ששאל את רבי אם יאכילנו מן הלוייתן לעולם הבא, ענה לו רבי – כן. אמר לו, וכשיבנה בית המקדש תאכילני מקרבן פסח? אמר לו – לא. תמה אנטונינוס: מן הלוייתן שלעתיד לבוא תאכילני, ומקרבן פסח לו, השיב לו רבי, ומה אעשה לך? כתוב בתורה "וכל ערל לא יאכל בו". לפי אחת הגירסאות של הסיפור גרם הדבר להתגירותו של אנטולינוס. בכך מדגיש הירושלמי, שאין כאן דחיה כללית של הנכרי, אלא התמקדות מיוחדת בקרבן הפסח, שהוא מאורע פנים-ישראלי מובהק.

חז"ל הרחיבו וכללו ב"בן נכר" גם ישראל שנתנכרו מעשיו לשמים, דהיינו, מומר ומשומד. וב"ערל" נכלל גם ישראל שלא נימול. ניתן להסיק מכך, שהחברות בקהילה הישראלית של מייחדי השם, אינה מבוססת רק על הבחנה אתנית בין הלאומים האחרים לבין ישראל, אלא גם על הבחנה תרבותית וערכית, בין אלו שמקבלים עליהם עול מלכות שמים ואת החובות הרוחניות והמצוותיות המתחייבות מן השותפות לעם ולערכיו, לבין אלו שאינם מזדהים עם הערכים הללו. שנים הם מגדירי הזהות הלאומית הישראלית, כפי שהגדירה זאת רות המואביה כבואה להצטרף לעם ישראל: "עמך עמי, וא-להיך א-להי". השייכות לעם ישראל והזהות היהודית מורכבות מן היסוד המשפחתי-לאומי, העובר מדור לדור, מאם לילדיה, ומן היסוד האמוני-רוחני, של קבלת האמונה והמצוות. כאשר בן עם נכרי מבקש להצטרף לעם ישראל הוא נדרש לקבל על עצמו את שני המרכיבים, לבטא את הנכונות להצטרף לעם ואת הנכונות לקבל את המצוות. המילה והטבילה הם הביטויים המעשיים לנכונות לקבל עליו את שני אלו.

בימינו האיסורים על שיתופם של ערלים ונכרים בפסח אינו קיים. מפורש במכילתא, ש"לא יאכל בו" מתייחס רק לקרבן הפסח, ולא למצה ומרור. כי רק בקרבן פסח קיים במלואו הממד המאגד של חבורת אוכלי פסח ישראלים. שאר מצוות החג, כמו חגים אחרים, אינן מזוהות באופן שלם עם הבדלותו של עם ישראל ויחודו מן העמים, ולכן לא נאסרו בהם נכרי וערל. ה"פסיחה" על בתי בני ישראל בעת הכאת המצרים, היא המייחדת את קרבן פסח משאר המצוות. שכן פסיחה זו היא שייחודה את עם ישראל מן המצרים והבדילתם מהם. לפיכך, כיום אפשר ורצוי להזמין סדר הפסח גם "בני נכר", במיוחד במובן החז"לי הרחב – ישראלים שנתרחקו, וגם נכרים המבקשים להתקרב ולהתדבק בעם ישראל, או לכל הפחות להכיר ולכבד. בד בבד עם פתיחת השערים לקירוב רחוקים, יש לזכור גם את הגישה המייחדת והמבדלת, המגבשת את עם ישראל לחבורה אחת של מייחדי השם בעולם.